

Nr 217

Av herr Källstad m. fl., angående universitetsdemokrati.

(Lika lydande med motion nr 283 i Första kammaren)

Sammanfattning

Universitets- och högskoleväsendet bör på alla nivåer organiseras så att en fortlöpande och öppen debatt kan föras mellan alla grupper som verkar i denna miljö. Ett förstärkt inflytande för studenter och yngre lärare — och därmed också ansvar — över undervisningens utformning bör åstadkommas. Statsmakternas intentioner i fråga om undervisningens och forskningens målsättning och omfattning får inte åsidosättas genom beslut av lokala organ. Studenternas och lärarnas företrädare skall vara representativa för sina grupper. Val bör därför ske direkt på sådant sätt att högt valdeltagande säkras eller — om detta inte visar sig möjligt — genom respektive fackorganisation. Försöksverksamheten med institutionsdemokrati bör utvidgas till att omfatta ett mer allsidigt urval av försöksplatser, t. ex. även fackhögskolorna. Studenterna bör få representanter i konsistorierna. Studenter och universitetslärare bör bli permanent företrädde i universitetskanslersämbetets (UKÄ) styrelse. De som bedriver akademiska studier bör före eller under utbildningstiden göras bättre förtrogna med arbetslivets villkor och mänskliga relationer. En sammanlagd arbetslivserfarenhet på ett år borde vara målsättningen för samhällets krav på och erbjudande till dem som avlägger akademisk examen.

Utbildningsnämnderna

Utbildningsnämnderna (tidigare undervisningsnämnderna) är det organ vid universitet och högskolor genom vilket studenterna sedan länge övar inflytande över kursplaner och undervisning. Nämnderna är endast rådgivande åt fakulteterna, men har i praktiken fått en mycket starkare ställning, genom att fakulteterna endast i yttersta undantagsfall frångår nämndens rekommendation. Dessutom har fakulteterna i många fall delegerat beslutanderätten till utbildningsnämnderna. Bedömningen av utbildningsnämnderna varierar något mellan universitetsorterna, men i stort sett tycks både lärare och studenter ha en positiv erfarenhet av nämnderna.

Institutionskollegierna

I samband med reformeringen av universitetens organisation 1964 fattades beslut om inrättande av särskilda kollegier vid institutionerna. Dessa

skulle bestå av samtliga lärare, berörda assistenter och amanuenser plus två studentrepresentanter. Kollegierna har vidare till uppgift att avge yttrande till fakulteten i vissa fall. Ledamöterna har rätt att reservera sig mot kollegiernas beslut. Institutionskollegierna fungerar på högst olika sätt. På vissa institutioner har professorerna varit ovilliga att åstadkomma öppna diskussioner innan besluten faktiskt fattas, på andra ställen har kollegiesammanträdena urartat till långa principdiskussioner utan nämnvärd anknytning till konkreta institutionsfrågor. Bäst har kollegierna fungerat där de utvecklats till lärarråd och därigenom medfört ett ökat medinflytande för de olika lärarkategorierna. Från studentdemokratisk synpunkt har där-
emot ganska litet vunnits genom kollegierna.

Inflytande centralt

På central nivå har studenterna (genom SFS, Sveriges Förenade studentkårer, och andra studentorganisationer) vunnit inflytande genom medverkan i offentliga utredningar och genom representation i vissa förvaltningsorgan med beslutsfunktioner (centrala studiehjälpsnämnden, studiemedelsnämnderna). Dessa vägar torde ha betytt mest för studenternas inflytande.

Debatten om ökat studentinflytande

Den aktuella diskussionen om formerna för ökat medinflytande för de studerande utgick från ett förslag från utbildningsdepartementet om försöksverksamhet med nya samarbetsformer mellan studerande, lärare och övrig personal. Här redovisas först några av de idéer som i denna debatt framförts från universitet och högskolor.

a. De centrala företagsnämnderna vid läroanstalterna består f. n. av representanter för de olika personalgrupperna utsedda av respektive fackliga organisationer. De utvidgas till att också omfatta representanter för studenterna.

b. Sådana företagsnämnder inrättas även vid institutionerna med studenter, lärare och övriga anställda företrädna. Dessa nämnder ges beslutsrätt i frågor som rör det interna arbetet och trivseln.

c. Institutionskollegierna blir institutionsstyrelser, vilket alltså innebär, att prefektens (professorns) beslutanderätt flyttas över på ett kollektivt organ. Olika förslag har förts fram när det gäller institutionsstyrelsen.

1. Nuvarande ordning bibehålles, d. v. s. samtliga lärare plus två representanter för studenterna samt berörda amanuenser/assistenter,

2. lika många representanter för de tre berörda grupperna,

3. hälften lärare och hälften studenter med särskilt vald ordförande (eventuellt med professorn som ordförande men utan utslagsröst).

Olika mellanformer har också föreslagits — vanligen som kompromisser mellan studenter och lärare i de fall man önskat presentera ett enigt förslag.

I det här sammanhanget kan nämnas något om hur ledamöterna i institutionsstyrelserna skall utses. I allmänhet har man tänkt sig, att lärare respektive studenter vid allmänt möte väljer sina representanter. Från studenthåll har dessutom framförts tanken att såväl student- som lärarrepresentanter skulle väljas av ett stormöte bestående av alla vid institutionen verksamma personer. Studenterna skulle då således även påverka valet av lärarrepresentanter. I några fall har man velat ge dessa stormöten den högsta beslutanderätten i alla institutionsärenden med möjlighet för en minoritet i styrelsen att få stormötet inkallat. De valda skulle i sådana fall vara ansvariga inför stormötet och när som helst kunna avsättas av mötet. Skillnaden mot de nuvarande ämnesgruppsmötena är alltså att vid stormötena skulle även lärare och annan personal ingå och varje *närvarande* individs röst väga lika tungt. En annan variant har varit att omedelbart omval till styrelsen inte skulle tillåtas, varigenom man alltså förhindrar kontinuitet i lärarrepresentationen i styrelsen.

d. Nuvarande utbildningsnämnder, som innehåller tre studentrepresentanter, ges ökade befogenheter. I samband därmed förstärks studentinflytandet. I allmänhet har man tänkt sig att nämnderna skall bestå till hälften av studenter och till hälften av lärare och att de skall överta beslutsfunktionen i de egentliga utbildningsärendena från fakulteterna, i huvudsak endast en kodifiering av rådande praxis.

e. Konsistorierna, läroanstalternas styrelser, består i dag enbart av lärare (praktiskt taget alltid professorer). Studenterna har krävt att få bli representerade också där, vilket har accepterats av vissa läroanstalter (bl. a. Chalmers), som låtit studentrepresentanter närvara vid konsistoriesammanträdena.

f. När det gäller högre nivå än läroanstalternas styrelser, d. v. s. universitetskanslersämbetet och utbildningsdepartementet, har man i allmänhet avstått från att kräva representation för studenterna; man har nöjt sig med att uttrycka förhoppningar om bättre relationer. Sveriges Förenade studentkårer (SFS) har nyligen gjort framställning om representation för studenterna i universitetskanslersämbetet.

Försöksverksamhet med nya samarbetsformer

De förslag som kommit från universitet och högskolor har bearbetats av universitetskanslersämbetet (UKÄ), som efter diskussioner med rektorsämbeten, fackliga organisationer etc. meddelat föreskrifter och riktlinjer för en ganska långtgående försöksverksamhet med nya samarbetsformer på institutionsnivå. UKÄ skall också lämna förslag och föreskrifter för försöksverksamhet rörande utbildningsnämndernas sammansättning, arbetsformer och befogenheter i förhållande till fakulteter och konsistorier.

Försöksverksamheten vid de enskilda institutionerna bedrivs efter fyra modeller inom vilka konsistorierna har att besluta om den närmare utformningen.

I modell 1 omfattar det beslutande organets, institutionsnämndens, kompetens enbart frågor som rör utbildningens innehåll och organisation. I modell 2 tillkommer en del ytterligare, exempelvis anslagsäskanden. I modell 3 är det beslutande organets, institutionsstyrelsens, kompetens ytterligare utvidgad men omfattar inte tjänstetillsättnings- och fördelningsfrågor. I modell 4 har institutionsstyrelsen kompetens även över dessa frågor. I frågor som inte beslutas av nämnd eller styrelsen är prefekten beslutande.

De olika modellerna prövas nu vid ett antal institutioner. Sammansättningen av styrelser och nämnder skall i princip vara sådan att lärare och studenter företräds i lika antal. Vanligen ingår också representanter för s. k. övrig personal (teknisk och administrativ personal). Vidare inrättas vid alla läroanstalter *centrala samrådsnämnder* med representanter för konsistoriet, företagsnämndens personalkategorier och studentkåren. Dessa centrala samrådsnämnder har bl. a. till uppgift att övervaka och utvärdera den pågående försöksverksamheten.

Universitetskanslern har vidare i juni 1969 föreslagit, att representanter för studenterna och för den anställda personalen skall ingå i konsistorierna samt i kanslersämbetets styrelse och i fakultetsberedningarna.

Synpunkter och förslag

Studera vid högre läroanstalter skulle vad gäller företagsnämnderna kunna betraktas på samma sätt som de anställda. I princip bör det vara en fördel att det finns ett forum för debatt och dialog mellan företrädare för studenterna och för andra anställda än lärare, även om åtgärdens betydelse ur *studentdemokratisk* synvinkel är tämligen måttlig. Med hänsyn till företagsnämndernas nuvarande praktiska funktionssätt bör en sådan förändring inte omedelbart genomföras. De i samband med försöksverksamheten inrättade centrala samrådsnämnderna kan i stället tills vidare fylla denna funktion.

1. Den väsentligaste förändringen nås genom ett förstärkt inflytande för studenterna över *undervisningens* utformning — tillsammans med vissa lärargrupper, som för närvarande i praktiken har ett mycket litet inflytande (extralektorer, amanuenser och assistenter). Med undervisningens utformning avses då kursplaner, gruppindelning, schemaläggning, examinationsform och dylikt. Studenterna kan däremot icke ges avgörande inflytande över valet av kurslitteraturen, eftersom de här ibland har ett starkt grupp-specifikt intresse som avviker från den allmänna målsättningen. Dessutom tillkommer, att vissa av lärarna företräder en expertis, som i detta fall bör tillmätas speciell betydelse. Ett ökat inflytande för studenterna kan komma till stånd dels genom en förstärkt ställning för utbildningsnämnderna, dels genom ett relativt ökat inflytande för institutionskollegierna eller institutionsnämnderna, i så fall med fler studentrepresentanter.

2. Detta ökade inflytande kan emellertid inte få innebära, att statsmak-

ternas beslut i fråga om *undervisningens målsättning* kan frångås genom beslut av lokala organ, som sammansätts av lärar- och studentrepresentanter. Prefekterna och läroanstalternas ledning måste ha ansvaret för att statsmakternas intentioner rörande utbildningen följs och förverkligas. Om ledamöterna i de beslutsfattande lokala organen i alltför hög grad uppträder som företrädare för speciella gruppintressen, måste den statliga styrningen av utbildningsväsendet göras hårdare än för närvarande, vilket står i strid med syftet bakom ökat medinflytande för de studerande. Det kan i sammanhanget påpekas, att också en del professorer i nuläget låter snäva ämnesintressen styra verksamheten vid sina institutioner.

3. Det är viktigt, att ett ökat studentinflytande inte leder till att *forskningens* redan nu starkt eftersatta behov ytterligare eftersätts. Studenterna bör alltså ej deltaga i *beslut* rörande avvägningen mellan undervisningens och forskningens behov — men väl i diskussionen därom. Det ligger annars nära till hands att anta att undervisningens behov kommer att ytterligare prioriteras.

4. Vidare bör understrykas vikten av att både lärarnas och studenternas företrädare är *representativa för sin grupp*. Valet bör därför antingen ske indirekt genom respektive fackorganisation eller direkt på ett sådant sätt, att ett högt valdeltagande säkras. Detta har i allmänhet hittills varit ett problem i fråga om studentrepresentanterna som utsetts av en mindre skara studenter, ofta med andra åsikter på undervisningens utformning än flertalets. I ett förslag från Uppsala nyligen har uppställts kravet på minst 50 procent valdeltagande vid val av studentrepresentanter; om det visade sig omöjligt att åstadkomma, skulle deltagande i val av studentrepresentant göras obligatoriskt i samband med den reguljära undervisningen.

5. Det kunde i och för sig anses befogat att avvakta erfarenheterna av nu pågående försöksverksamhet innan man linjerade upp nya riktlinjer för demokratiseringen inom detta verksamhetsområde.

De utvalda ämnena representerar med få undantag icke spärrade utbildningslinjer. Bland dessa återkommer några ämnen vid flera lärosäten, såsom statskunskap (vid fyra universitet), litteraturhistoria respektive litteraturkunskap (tre), historia (tre), medan de tekniska högskolorna helt saknas, liksom de juridiska fakulteterna. Av medicinska institutioner har tre i Lund och fem i Umeå utvalts, medan Karolinska institutet lyser med sin frånvaro. Över huvud taget är Stockholm med dess rika bestånd av institutioner sparsamt företrätt, medan Lund har tre gånger så många utvalda institutioner som Stockholm och Umeå nästan dubbelt så många. Man förefaller av någon anledning angelägen om att experimentera på betryggande distans från högkvarteren. Ett allmänt krav vore att man gjorde *ett mera allsidigt urval av försöksplatser*, som kunde visa större tilltro till studentdemokratins möjligheter att överleva experimentstadiet.

6. En annan och allvarligare synpunkt på experimentet är, att detta kan

bli verkningslöst om inte studenterna finns representerade i beslutande församlingar i högre instanser, framför allt *konsistorierna och universitetskanslersämbetet*. Vad det sistnämnda beträffar, finns ej heller någon som helst representation för universitetslärarna, varför ingen som har någon omedelbar insikt i den produktiva verksamheten vid universitet och högskolor har ett reellt inflytande på de avgörande besluten rörande denna verksamhet. Eftersom kanslersämbetet inte har att fatta politiska beslut och inte kan ställas till politiskt ansvar för sina beslut, måste kravet på medinflytande från de arbetande grupperna inom det verksamhetsområde som det har att företräda anses från demokratisk synpunkt angeläget. Såväl lärarna som studentorganisationerna bör alltså bli företrädade i universitetskanslersämbetets styrelse. Vi noterar att universitetskanslern i skrivelse till departementet föreslagit representantion för de senare. Meddelande har kommit om beslut av denna innebörd. Vi utgår från att studentorganisationen i UKÄ:s styrelse blir permanent och inte enbart ingår i försöksverksamheten.

7. I själva verket är frågan om demokratiseringen inom universitetsväsendet en viktig test på möjligheten att genomföra demokratiskt medinflytande inom en gren av förvaltningen i Sverige. Men dess största betydelse ligger kanske ändå i *de konsekvenser för den vetenskapliga och kulturella utvecklingen* i landet som en framgångsrik lösning av frågan skulle få. Likaväl som universitetens verksamhet måste ligga i linje med de allmänna målsättningar som statsmakterna uppsatt för svensk utbildningspolitik, så krävs en aktiv medverkan från landets sakkunskap på det arbete som skall utföras, d. v. s. lärare och elever, för att denna verksamhet skall kunna fyllas med levande innehåll.

Det är inte lyckligt om de allennarådande synpunkterna på universitetsutbildningen skall vara att examina skall avläggas på ett bestämt antal månader och att vissa registreringstabeller skall gå jämnt ut. Det finns hänsynstaganden till den kulturella utvecklingen och den vetenskapliga standarden i världen i stort, utan vilka all undervisningsverksamhet förvandlas till ett maskineri på tomgång, som inte blir till glädje för folkets flertal. Dessa hänsynstaganden måste ske under en ständigt pågående och för alla öppen debatt på arbetsplatserna — en debatt som skall föras vidare av ansvariga, på demokratisk väg valda ombud för institutioner, där studentdemokrati har genomförts.

Studenten i demokratin

Behovet av längre utbildning för allt fler har i kombination med de vidgade studiemöjligheterna efter den obligatoriska skolan lett till den s. k. utbildningsexplosionen. När nu en så stor andel som inemot en tredjedel av årskullen kommer i fråga för utbildning på högskolenivå kunde man tycka att mycket av studentens isolering i samhället skulle vara försvunnen. I

stället tränger sig med allt större styrka fram krav på studenternas inlemmande i det allmänna samhällslivet — bostadsmässigt, socialt, värderingsmässigt — och man reser rent av krav på att de högre studiernas mål i sig skulle vara jämlikhet. Inte så sällan föres i målsättningsdebatten forskningens och sanningssökandets uppgifter åt sidan för en demagogisk uppläggning. Men det får inte leda till att man avfärdar hela denna diskussion som betydelselös. Den handlar visserligen inte om studentdemokratien utan snarare om studenterna i demokratien och det är väl begrippligt att de två frågorna har kopplats samman.

Strävandena att häva specialisternas isolering och brist på samhällsorientering genom införande av lämpliga kursmoment är därför värda vårt stöd även om de skulle innebära något förlängd studietid och något långsammare »genomströmning» av hela studentkullar. Frågan är dock om man enbart genom tekniska studier och ändringar i studentbostadsförhållandena kan åstadkomma den önskvärda samkänslan mellan dem som får förmånen av längre studier i ungdomen och dem som först genom stora uppoffringar i vuxen ålder eller inte alls kommer i fråga för akademiska studier.

En vidgning av de praktikbestämmelser som gäller vid tekniska högskolor bör övervägas i syfte att göra den som avlägger akademisk examen bättre förtrogen både med den yrkesmiljö han tror sig komma att tillhöra och framför allt med det allmänna arbetslivet. Det måste bli en allmänt accepterad skyldighet för företag och institutioner att — utöver den praktiska yrkesorientering grundskolans elever får — också finna former för mottagande av studenter eller blivande studenter även i andra former än sommarvikariatens.

En sammanlagd arbetslivserfarenhet på ett år borde vara målsättningen för samhällets krav på den som avlägger akademisk examen. Den erfarenheten bör helst förvärfvas i perioder på tre månader eller längre men inte helt var knutna till just den yrkesmiljö vederbörandes högskolestudier är inriktade på. Militärtjänstgöringen ger delvis liknande erfarenheter som andra större arbetsplatser. Den omständigheten och det faktum att värnplikten innebär en ojämn belastning för pojkar i relation till flickor gör det naturligt att reducera kraven i tid på den manliga sidan.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en parlamentarisk kommitté med uppgift att initiera försöksverksamhet med universitetsdemokrati och utvärdera de experiment, som hittills bedrivits.

Stockholm den 22 januari 1970

Thorvald Källstad (fp) Bertil Ohlin (fp) Karl-Erik Strömberg (fp)

Olle Westberg (fp) Ingegård Fränkel (fp)

i Ljusdal